

Social Work & Education

©SW&E. 2025

УДК 378:377

DOI: 10.25128/2520-6230.25.1.8

Ольга СТОЛЯРИК,

докторка філософії із соціальної роботи, доцентка,
доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Львів, Україна;

olha.stoliaryk@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1105-2861>

Статус статті:

Отримано: лютий 20, 2025

1-перезування: березень 20, 2025

Прийнято: березень 30, 2025

Столярик, О. (2025). Сучасні уявлення про резил'єнтність громади: уроки для підготовки соціальних працівників. *Social Work and Education*, Vol. 12, No. 1 pp. 98-115. DOI: 10.25128/2520-6230.25.1.8

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО РЕЗИЛ'ЄНТНІСТЬ ГРОМАДИ: УРОКИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті розглядається інтеграція чинників стійкості громади в систему підготовки соціальних працівників через системний підхід, що охоплює адаптивні відносини, навчання та розвиток у соціально-екологічних системах. Досліджується необхідність оновлення освітніх програм, зокрема через міждисциплінарність, розвиток практичних навичок і формування компетентностей для ефективного реагування на кризові ситуації.

Стаття – на основі аналізу літератури – визначає стійкість громади через чотири ключові елементи: ресурси громади, здатність адаптуватися, поглинати наслідки кризи та відновлення. Розглядаються впливи соціального капіталу, лідерства, інституційної взаємодії та економічної диверсифікації. Окремо аналізуються визначені науковцями фактори, що сприяють стійкості громади, такі як самоорганізація, адаптивні механізми, розвиток інфраструктури та управління ризиками.

Особливу увагу приділено розробці та обґрунтуванню переліку ключових компетентностей соціальних працівників, необхідних для забезпечення стійкості громади. Наголошується на необхідності включення в освітні програми підготовки соціальних працівників компонентів, що сприяють розвитку умінь та навичок оцінювання локальних ресурсів, здійснення кризового менеджменту та формування соціальної згуртованості місцевої територіальної громади. Стаття підкреслює роль соціальних працівників у підвищенні безпеки та добробуту громади через розвиток економічної спроможності, управління ресурсами та підтримку місцевого населення.

Висновки акцентують на необхідності адаптації освітніх програм до сучасних викликів, зокрема через інтеграцію модулів з кризового реагування, громадського лідерства та стратегічного планування.

Ключові слова: стійкість громади, професійна підготовка соціальних працівників, освіта з соціальної роботи, соціальний капітал, кризовий менеджмент.

ВСТУП

В умовах сучасних глобальних викликів, зокрема природних катастроф, пандемій, економічних потрясінь та військових конфліктів, питання стійкості територіальних громад набуває особливого значення. Глобалізаційні процеси, кліматичні зміни та технологічний розвиток створюють нові виклики, що вимагають від суспільств здатності швидко адаптуватися, ефективно реагувати на загрози та забезпечувати сталість розвитку. У цьому контексті стійкість громад виступає не лише запорукою соціальної згуртованості, а й важливим фактором підтримки соціально-економічної безпеки та екологічної рівноваги. З національної точки зору, особливо для України, проблема стійкості територіальних громад набуває ще більшої актуальності у зв'язку з повномасштабною війною, внутрішнім переміщенням населення, економічними труднощами та необхідністю відновлення інфраструктури, що постраждала внаслідок війни. Резил'єнтність громади, що визначається як її здатність адаптуватися, відновлюватися та розвиватися у відповідь на зовнішні і внутрішні загрози, стає ключовим елементом соціальної стабільності, а у соціальна робота відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості громади виступаючи у ролі модератора відносин між владою, громадськістю та вразливими групами населення, сприяючи їх інтеграції, підтримці та соціальному захисту. Зокрема, низка наукових праць фокусується на розгляді механізмів соціальної згуртованості, розвитку лідерства та залучення місцевих спільнот до процесів прийняття рішень, які є ключовими факторами підвищення рівня стійкості громади. Істотний внесок у розуміння соціальної роботи в громаді зробила Ганна Слезанська (2018), чий дослідження дозволили виокремити основні моделі та методи підвищення спроможності територіальних громад до самозахисту та розвитку в умовах різноманітних загроз.

Значно збагатили знання щодо стійкості громади дослідження її соціального виміру, зокрема у контексті формування місцевого потенціалу та самозарадності, дослідниці Дарія Палатна та Тетяна Семигіна (2024). Науковиці наголошують на критичній ролі лідерства та соціальної згуртованості, які сприяють накопиченню соціального капіталу громади, підвищують рівень довіри між її членами та забезпечують готовність населення до спільного реагування на виклики. Вони підкреслюють, що успішне подолання кризових ситуацій значною мірою залежить від рівня соціальної взаємодії, зокрема від здатності громади до кооперації, спільного вирішення проблем і впровадження адаптивних механізмів розвитку. Схожої думки дотримуються й Тетяна Лях, Тетяна Спіріна та Євгеній Ковтун (2023), наголошуючи на потребі у насаженні громади до її активності участі у процесі прийняття рішень, що дозволять підтримувати належну якість життя, навіть в умовах кризи. Вони стверджують, що залучення громадян до управлінських процесів не лише забезпечує формування колективної відповідальності за добробут спільноти, а слугує важливим елементом соціального розвитку, який дозволяє не лише ефективніше реагувати на загрози, а й запобігати їхньому виникненню через активне формування адаптаційних стратегій на місцевому рівні.

У звіті Української Гельсінської спілки з прав людини (2024) здійснено аналіз впливу локального досвіду громад із різних регіонів України на їхню

спроможність забезпечувати гуманітарні та безпекові потреби мешканців в умовах військового конфлікту. Натомість, дослідники у Аналітичному звіті «Гендерні аспекти соціальної стійкості громад» виокремлюють ширшу когорту критеріїв стійкості громади: (1) доступність базових засобів існування; (2) добробут і базовий стан; (3) відчуття безпеки; (4) доступ до соціальних послуг; (5) громадська участь та управління (Купенко,²⁰²²).

Такі дослідники як Євген Овчаренко та Поліна Овчаренко (2024) вважають однієї з ознак стійкості громади її спроможність забезпечувати організацію та надання життєво необхідних послуг на засадах доступності та безперервності. А інші ж, підкреслюють цінність підтримки її фінансово-економічної стійкості та стабільності як фактору підвищення гнучкості до соціальних ризиків. Відтак, Вікторія Лобода та Ігор Катерняк (Loboda & Katernyak, 2024) наголошують на розвитку економічного лідерства у громаді через впровадження соціального підприємництва. Значна увага відводиться й питанню психосоціального здоров'я населення громади та його впливу на почуття керованості зовнішніми ризиками, зокрема Ірина Субашкевич та Анастасія Шпагіна (2022) наголошують на необхідності мікрорівневої підтримки психоемоційного стану мешканців громади як умови підвищення стійкості на локальному та регіональному рівні.

В умовах воєнних загроз громади стикаються з викликами, що вимагають не лише негайного реагування, а й довгострокових стратегій з відбудови та розвитку. Розвиток необхідних компетентностей соціальних працівників у сфері піднесення стійкості громади слід вважати актуальним завданням, оскільки ефективна соціальна робота з населенням вимагає не лише знань про кризові ситуації, а й навичок адаптації, управління змінами та мобілізації ресурсів. Вивчення сучасних уявлень про резил'єнтність, а також інтеграція цих знань у систему підготовки фахівців соціальної сфери сприятиме створенню більш ефективних стратегій підтримки громад, що зазнають труднощів. Попри активний розвиток досліджень у сфері соціальної роботи з формування стійкості громади спостерігається відсутність єдиного підходу до формування компетентностей соціальних працівників. Окрім того, значна частина досліджень зосереджені на аналізі стійкості громади з точки зору загальних соціальних теорій або мікрорівневих моделей, тоді як аспекти підготовки соціальних працівників і їхня роль у зміцненні резил'єнтності громади залишаються менш розкритими, що створює необхідність більш детального вивчення зв'язку між концепцією резил'єнтності громади та професійною підготовкою соціальних працівників.

Ця стаття спрямована на аналіз підходів до впровадження концепції резил'єнтності громади в систему професійної освіти соціальних працівників, а також на визначення ключових компетентностей, необхідних для зміцнення стійкості громад у різних умовах.

МЕТОДОЛОГІЯ

Дослідження базується на критичному аналізі наукової літератури, присвяченої теорії резил'єнтності громади та її впровадженню в систему професійної підготовки соціальних працівників. Аналіз здійснено за ключовими запитами в Google Scholar, зокрема «community resilience», «resilience in social work», «competencies of social workers», «підготовка соціальних працівників»

тощо, охоплюючи період 2010–2025 років. Вибірка включає як фундаментальні праці, так і сучасні міждисциплінарні дослідження. Із понад 9 000 ідентифікованих джерел для детального аналізу відібрано 27 повнотекстових публікацій з рецензованих журналів і наукометричних баз даних.

Для визначення ключових компетентностей соціальних працівників, необхідних для зміцнення резил'єнтності громад, а також особливостей інтеграції цієї концепції в професійну освіту, використано методи порівняльного аналізу, синтезу та узагальнення. Крім того, застосовано підхід конструктивного узгодження (*constructive alignment*), який дозволяє гармонізувати навчальні цілі, зміст навчальних програм та методи оцінки (Biggs, 1996), забезпечуючи тим самим ефективне формування компетентностей, необхідних для розвитку стійкості громад.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Концептуалізація стійкості громад. На думку дослідників Фікрета Беркеса та Хелен Росс (Berkes & Ross, 2012), стійкість громади можна розглядати як *системну концепцію*, що стосується адаптивних відносин і навчання в соціально-екологічних системах громади на всіх рівнях з метою розвитку її адаптивної здатності шляхом виявлення та розвитку сильних сторін, зміцненні стійкості через ініціативу та самоорганізацію, зосереджуючи увагу на зв'язках між її членами, цінностях і переконаннях, локальних знаннях, спільному управлінню, диверсифікації економіки, стабільності інфраструктури, лідерстві та світогляді.

У сучасній літературі стійкість громади трактується як багатовимірна концепція, що об'єднує соціальні, економічні, екологічні та управлінські аспекти суспільного розвитку. Дослідження у цій сфері охоплюють різні підходи до визначення та оцінювання стійкості громад, що підкреслює складність і багатогранність цього явища. Науковці, які вивчають стійкість громад, виокремлюють три ключові складові: (1) наявність ресурсів громади, (2) здатність до адаптації, (3) здатність поглинати наслідки кризових ситуацій і (4) спроможність відновлюватися до передкризового стану або досягати вищого рівня функціонування (Rapaport et al., 2018).

Наведені складові тісно взаємопов'язані та формують загальний рівень стійкості громади, який проявляється у здатності ефективно використовувати наявні ресурси для адаптації до несприятливих умов, реагування на раптові виклики та, зрештою, відновлення або навіть покращення якості життя після кризи. Фундаментом стійкості громади є її ресурси, оскільки саме вони визначають потенціал для адаптації та відновлення. До ключових ресурсів, що впливають на спроможність громади до стійкого розвитку, належать економічна, політична та культурна інфраструктури, соціальний капітал, спільні цінності та життєві орієнтири. Вони не лише забезпечують базові умови для функціонування громади, а й сприяють її здатності до самоорганізації та активізації адаптивних механізмів. Важливо зазначити, що ці ресурси є динамічними та розвиваються у процесі щоденної взаємодії між членами громади та її інституціями (Rapaport et al., 2018).

Концепція стійкості спільноти, запропонована Фран Норріс та її колегами (Norris et al., 2008), є однією з найбільш впливових у сучасних дослідженнях, оскільки вона розглядає стійкість не як статичний стан, а як динамічний процес адаптації та відновлення. Особливу цінність цієї моделі становить її міждисциплінарний підхід, що охоплює соціальні, економічні та інституційні аспекти, визначаючи ключові чинники, які забезпечують здатність громади не лише реагувати на кризи, а й розвиватися після них. Автори обґрунтовують, що стійкість базується на чотирьох фундаментальних адаптаційних можливостях — економічному розвитку, соціальному капіталі, інформаційних та комунікаційних ресурсах, а також компетентності громади — що в комплексі створюють ефективну стратегію реагування на виклики. Важливим аспектом цієї моделі слід вважати акцент на необхідності зменшення соціально-економічної нерівності та розвитку механізмів залучення населення до процесів управління кризами. Такий підхід видається особливо актуальним для суспільств, які стикаються з регулярними кризовими ситуаціями, оскільки він підкреслює значення соціального згуртування, ефективної комунікації та стратегічного планування як основних елементів стійкості.

Розширюючи уявлення про стійкість громади, Робін С. Кокс і Карен-Марі Ела Перрі (Cox & Perry, 2011) акцентують увагу на її адаптивному характері, наголошуючи, що ключовим чинником успішного відновлення є рівень довіри, соціальний капітал і залученість громади до процесу прийняття рішень. Вони розглядають стійкість як здатність ефективно реагувати на виклики, спричинені втратою ресурсів через кризові події, підкреслюючи важливість колективних дій у подоланні наслідків.

Подібний підхід прослідковується й у дослідженнях Девіда Матарріти-Касканте та його колег (Matarrita-Cascante et al., 2017), які наголошують на активній ролі громад у забезпеченні власної стійкості. Вони розглядають її не лише як реакцію на кризи, а й як стратегічний процес, що включає розвиток лідерства, інноваційні підходи та ефективне управління ресурсами. Такий акцент на самостійності та проактивному підході до розвитку громади свідчить про необхідність комплексного бачення стійкості як довготривалої стратегії адаптації до змін та підвищення суспільної згуртованості.

Ці підходи демонструють різні аспекти формування стійкості громади – від реактивних до проактивних стратегій. Айоб Шаріфі (Sharifi, 2016; Sharifi, 2019) наголошує на подвійній природі стійкості: з одного боку, вона передбачає здатність громад справлятися з надзвичайними ситуаціями через інституційні та інфраструктурні зміни, а з іншого – активізацію внутрішніх ресурсів та соціального капіталу для довготривалого розвитку. Його підхід має в своїй основі баланс між адаптацією до загроз і використанням криз як можливості для трансформації. Така ідея цілком відповідає вітчизняному контексту соціальної роботи, яка зазнає розвитку під час війни, зокрема, на рівні місцевих громад.

Водночас Анджело Йонас Імперіале та Френк Ванклей (Imperiale & Vancley, 2021) зміщують фокус із реагування на кризи до їх попередження, що свідчить про еволюцію концепції стійкості. Вони розглядають її як інструмент управління ризиками, що ґрунтується на зміцненні превентивних механізмів та стратегічному плануванні. Такий підхід акцентує увагу на необхідності

системних змін, які сприяють не лише швидкому відновленню, а й мінімізації потенційних загроз у майбутньому.

Такий підхід до стійкості громади, який акцентує увагу на запобіганні кризам, логічно доповнюється концепцією готовності громади. Кендра та Вахтендорф (Kendra & Wachtendorf, 2007) розглядають її як важливий чинник, що визначає здатність громади не лише реагувати на надзвичайні ситуації, а й зменшувати їхній потенційний вплив ще до їх виникнення. Вони підкреслюють, що стійкість залежить від рівня підготовки до можливих ризиків, що включає посилення захисних факторів, навчання населення та розбудову партнерств між різними суспільними акторами.

Доповнюючи ці наукові підходи, міжнародні організації також розробляють власні концепції стійкості громад, акцентуючи увагу на практичних механізмах її забезпечення. Зокрема, Oxfam International пропонує *трирівневу модель*, яка охоплює такі ключові процеси: адаптацію, абсорбацію (поглинання наслідків кризи) та трансформацію.

Адаптація пов'язана з розвитком гнучкості та готовності до змін, що дозволяє громаді ефективно реагувати на нові виклики. *Абсорбація* є процесом усвідомлення причин кризи та її наслідків, їх засвоєнням із мінімальним впливом на добробут громади. Трансформація передбачає реструктуризацію громади задля відновлення та продовження виконання своїх функцій у довгостроковій перспективі (Jeans et al., 2017) (див. **Рис.1**).

Рис. 1. Механізми формування стійкості згідно підходу Oxfam International

Джерело: складено авторкою на основі Jeans et al., 2017.

Отже, спроможна та стійка громада – це громада, яка здатна оперативного та ефективно адаптувати свої ресурси до нових викликів, спричинених

несприятливими подіями. Вона не лише долає труднощі та відновлюється після криз, але й активно розвивається, зміцнюючи свої структури завдяки набутому досвіду. З такого розуміння випливає потреба комплексного підходу до управління ресурсами громади, що включає довгострокове стратегічне планування, розвиток соціального капіталу та створення гнучких механізмів для реагування на зовнішні виклики.

Складники стійкості громад. Oxfam визначає чотири ключові складові, які сприяють розвитку резилієнсу, серед яких – *захист прав та розширення можливостей* (забезпечення рівного доступу до ресурсів, соціальної підтримки, освіти та охорони здоров'я), *стійкість до потрясінь* (зміцнення громад для зменшення впливу екологічних, економічних і соціальних криз), *адаптаційні механізми* (розвиток навичок, що допомагають пристосовуватися до змінних умов чи мінливих контекстів), *системні зміни* (реформи, що дозволяють зменшити бідність і соціальну несправедливість).

Згідно з дослідженнями Oxfam (Fuller & Lain, 2017), резилієнс є неможливим без подолання бідності та соціальної нерівності. Організація наголошує, що найбільш вразливі групи – жінки, етнічні меншини, мешканці сільських районів – часто мають менше ресурсів для адаптації до кризових ситуацій. Одними із важливих аспектів підходу Oxfam є гендерна рівність, підвищення рівня освіти та економічних можливостей, що істотно зміцнює резилієнс громад у довгостроковій перспективі (Fuller & Lain, 2017). Oxfam впроваджує свою модель резилієнсу у рамках програм гуманітарної допомоги та розвитку зокрема через програми адаптації до змін клімату, мікро-фінансові ініціативи, гуманітарну допомогу у кризових регіонах.

У науковій літературі пропонують розрізняти низку чинників стійкості громади в умовах кризи. Зупинимося на змісті, який охоплюють ці чинники детальніше, щоб зрозуміти, у який спосіб ці знання можуть бути інтегровані у професійну підготовку та практику соціальних працівників, що працюватимуть у громаді (див. Табл. 1).

Табл. 1. Чинники стійкості громади та їх зміст

Чинник	Зміст
Локальні («місцеві») знання та досвід	- Фактичні знання та досвід, що заснованих на уроках пережитих у минулому криз та ризиків - Знання основ збереження здоров'я та життя - Розуміння природи та причинно-наслідкових зв'язків ризиків - Оцінка сильних та слабких сторін громади, розуміння її вразливості - Освіта та навчання громади, знання та навички, які можна застосувати у формуванні готовності до катастроф, швидкого реагування, пом'якшення наслідків, сталості відновлення - Колективна ефективність, самоефективність і

	розширення можливостей (знання про самодопомогу та кризовий менеджмент) • Відчуття злагодженості, здатність до генерації досвіду та позитивних емоцій, розвиток соціальної, життєвої та громадської компетентності
Соціальні мережі та зв'язки (відносини)	• Зв'язок (соціальні мережі та стосунки) • Розвиток соціального капіталу, соціальної згуртованості, єдності, довіри • Взаємна підтримка, взаємоповага, турбота та піклування • Соціальні та культурні мережі, а також мережі сусідства та сімейні мережі; відданість громаді, ідентифікація та спільні цінності
Інформація та комунікація	• Повідомлення та система раннього сповіщення про ризики • Стійкість до інформації та відкрите спілкування під час кризи • Координована та захищена комунікаційна інфраструктура та мережеві технології; ефективна комунікація (створення спільних значень і розуміння та надання можливостей для членів сформулювати потреби, погляди та ставлення)
Послуги та здоров'я	• Доступність та сталість функціонування життєвого необхідних послуг • Медичні послуги та послуги з підтримки психічного здоров'я • Охорона соціального здоров'я та пов'язані соціальні послуги • Послуги екстреного (кризового) реагування на надзвичайні ситуації
Стійкість економіки	• Економічна спроможність і диверсифікація • Економічна справедливість та добробут • Проактивні інвестиції та політичні рішення для зменшення втрат життів, витрат і соціально-економічних наслідки майбутніх катастроф • Розвиток економічних ресурсів • Зайнятість населення • Сталі засоби для існування та економічний розвиток • Економічна освіта
Готовність до ризиків та управління ними (кризовий)	• Гнучкість та готовність до змін • Планування, попередження та пом'якшення наслідків кризи • Кризова адаптація інфраструктури громади • Використання уроків, отриманих із минулих криз для

менеджмент)	перспективної готовності до майбутніх викликів • Планування сталого реагування та відновлення • Активне залучення зацікавлених сторін у плануванні заходів у сфері охорони здоров'я та життя • Своєчасна та належна оцінка ризиків • Гуманітарна безпека
Цінності та світогляд	• Надія та здатність вистояти, незважаючи на труднощі • Кредо (бачення спільноти, яке відображає бажане майбутнє) • Пошук та вкладання сенсу у власне життя • Почуття гордості за громаду • Адаптивність (як здатність впоратися з невизначеністю та змінами або прийняти їх; здатність до адаптації (навички пристосування, виживання відновлення) • Здатність до трансформації • Усвідомлення та розуміння індивідуальних та колективних ресурсів, вміння їх застосовувати • Адаптація до змін у фізичному, соціальному чи економічному середовищі
Управління та лідерство	• Належне врядування • Сталість інфраструктури та послуг через забезпечення збереження, відновлення або вдосконалення основних базових структур і функцій • Наявність громадських структур і лідерства • Залучення громадськості та підтримка, партнерство • Самоорганізація для максимізації заходів зі зменшення ризику • Участь і представництво • Рівень соціальної інтеграції уряду та неурядових організацій у плануванні, реагуванні та відновленні • Активне залучення зацікавлених сторін громади до планування заходів із охорони здоров'я та особистої готовності • Колективні дії та прийняття рішень
Ресурси	• Доступність ресурсів • Екологічне та раціональне використання ресурсів • Накопичення та збереження засобів для існування • Залучення ресурсів із зовнішніх джерел підтримки • Розвиток особистісного та колективного ресурсного потенціалу

Джерело: складено авторкою на основі Patel et al., 2017; Tariq, Pathirage & Fernando, 2021; Robertson et al., 2021.

Інтеграцію чинників стійкості громади у систему професійної підготовки та компетентності соціальних працівників доцільно вважати актуальним завданням українського освітнього простору, яке потребує комплексного підходу, що включає оновлення освітніх програм, впровадження міждисциплінарних освітніх програм та розвиток практичних умінь і навичок (Столярик & Семигіна, 2024; Столярик & Семигіна, 2025).

Формування компетентностей соціальних працівників. З урахуванням проведеного аналізу явища стійкості громад та принципів конструктивного узгодження (Brigg, 1996) можна висловити низку рекомендацій. По-перше, до освітніх програм варто включити компоненти, які формують у соціальних працівників уміння та навички вивчення локальних знань і досвіду громади, які базуються на уроках, засвоєних унаслідок минулих криз та ризиків, вміння оцінювати сильні й слабкі сторони спільноти, а також розуміти природу її вразливості. Здатність до колективної ефективності та самоефективності, що охоплює знання про самодопомогу, кризовий менеджмент і механізми розширення можливостей громади – навички, які фахівці соціальної роботи повинні формувати у місцевого населення задля підвищенню рівня довіри між мешканцями й формування культури взаємодопомоги. При професійній підготовці соціальних працівників, слід приділяти увагу розвитку соціальної, життєвої та громадської компетентності, що не лише підвищує їх здатність до оперативного реагування на виклики, а й зміцнює відчуття злагодженості та згуртованості серед мешканців громади.

По-друге, невіддільним складником професійної підготовки соціальних працівників має стати набуття знань про збереження здоров'я та життя, розуміння природи ризиків і причинно-наслідкових зв'язків, що дозволяє майбутнім фахівцям ефективно розпізнавати загрози й розробляти стратегії запобігання кризовим ситуаціям. Можна розширювати освітню компоненту шляхом навчання соціальних працівників, які працюватимуть у громаді, методах формування у громадськості готовності до катастроф, швидкого реагування, пом'якшення наслідків і сталого відновлення, адже саме обізнаність та активна участь мешканців у подоланні криз є запорукою їхньої безпеки та соціальної стійкості. Також доцільно розвивати соціальні мережі та зв'язки у громаді, що передбачає не лише формування у майбутніх соціальних працівників навичок встановлення та підтримки довірливих відносин, а й усвідомлення ролі соціального капіталу, згуртованості та єдності у подоланні кризових ситуацій. Для цього в освітній процес необхідно включати модулі, присвячені побудові відносин на основі екологічної підтримки, взаємоповаги та турботи, а також механізмів функціонування соціальних, культурних і сімейних мереж, які сприяють зміцненню громадської ідентичності та формуванню спільних цінностей.

Значну увагу слід приділяти інформації та комунікації, оскільки вміння правильно та ефективно доносити інформацію, зокрема в кризових умовах, є однією з ключових компетенцій соціального працівника. Важливо навчати майбутніх фахівців працювати з системами раннього сповіщення про ризики, розвивати навички стійкості до інформаційних загроз і вміння підтримувати відкрите спілкування у складних ситуаціях. Також необхідно ознайомлювати

студентів з принципами функціонування захищених комунікаційних мереж та технологій, що сприятиме покращенню координації під час надзвичайних ситуацій.

Окремий аспект підготовки соціальних працівників повинен стосуватися забезпечення доступності та сталої роботи життєво необхідних послуг, зокрема медичних та психосоціальних. Важливо не лише навчати майбутніх спеціалістів надавати першу психологічну допомогу та працювати з вразливими категоріями населення, а й формувати у них розуміння важливості комплексного підходу до охорони соціального здоров'я. Крім цього, необхідно інтегрувати в освітні програми питання організації екстреного реагування, адже здатність соціальних працівників швидко та ефективно діяти в умовах кризи є вирішальним фактором для захисту громади.

Інтеграція чинників стійкості громади у систему професійної підготовки та компетентності соціальних працівників – важливий крок на шляху до формування ефективної системи соціального захисту, що здатна не лише реагувати на кризові ситуації, а й забезпечувати стабільний розвиток суспільства. Відтак необхідно акцентувати увагу на розвитку економічної спроможності громади, що передбачає впровадження у освітні програми з соціальної роботи модулів, пов'язаних із економічною справедливістю, добробутом населення та диверсифікацією економічних ресурсів. Оскільки соціальні працівники відіграють значну роль у підтримці зайнятості населення та сприянні сталим засобам для існування, вони мають володіти знаннями про механізми економічного розвитку, соціального підприємництва та державних програм підтримки у випадку втрати роботи чи джерела доходу. Разом із цим, важливо забезпечити формування компетентностей у сфері економічної освіти, що сприятиме підвищенню фінансової грамотності громадян і зменшенню ризику соціальної вразливості у громаді.

Також професійна підготовка соціальних працівників має включати навчання методам кризового менеджменту, зокрема плануванню, попередженню та пом'якшенню наслідків кризових ситуацій, які включають принципи сталого реагування та відновлення, враховуючи досвід минулих катастроф, і які можна у майбутньому передавати громаді для формування ефективних стратегій у майбутньому. Соціальні працівники відіграють важливу роль під час кризової адаптації інфраструктури громади, адже вони повинні не лише надавати безпосередню допомогу постраждалим, а й сприяти активному залученню зацікавлених сторін у плануванні заходів у сфері охорони здоров'я та гуманітарної безпеки. Це вимагає від них вмінь своєчасно та у належний спосіб оцінювати наявні або перспективні ризики, аналізувати соціально-економічні та екологічні загрози і розробляти превентивні заходи.

Особливу увагу соціальним працівникам слід приділити формуванню цінностей та світогляду мешканців, оскільки саме надія, здатність вистояти перед труднощами та вміння знаходити сенс у власній діяльності допомагають мешканцям громади ефективно протистояти ризикам. Для цього у освітні дисципліни можна включати модулі, спрямовані на розвиток адаптивності, що передбачає вміння долати невизначеність, пристосовуватися до змін та

використовувати як індивідуальні, так і колективні ресурси для трансформації громади у відповідь на виклики.

Належне врядування та сталість інфраструктури громади значною мірою визначають рівень соціальної безпеки та добробуту в ній, тому соціальні працівники мають мати навички самоорганізації, колективного прийняття рішень та партнерської взаємодії, що сприятиме ефективному залученню громадськості до процесів планування, реагування та відновлення після кризових подій. Крім того, слід розвивати компетентності, які дозволяють інтегрувати зусилля урядових і неурядових організацій у сферу соціального захисту, адже лише комплексний підхід до вирішення проблем може забезпечити реальну та якісну підтримку населення. Також слід зосередитися на питаннях ресурсного забезпечення, адже доступність та раціональне використання ресурсів є визначальними факторами стійкості громади. У цьому контексті соціальні працівники мають навчитися не лише використовувати наявні можливості, а й знаходити зовнішні джерела підтримки, спрямовані на розвиток соціальних ініціатив, підтримку вразливих груп та зміцнення економічної стабільності. Важливо розвивати вміння з накопичення та збереження засобів для існування, що дозволить ефективно реагувати на кризові ситуації та забезпечувати довготривалий добробут громади.

ОБГОВОРЕННЯ

Як засвідчує проведений аналіз, проблематика стійкості громад є складною та багатогранною, оскільки це явище охоплює численні аспекти: соціальний, економічний, політичний, екологічний та управлінський. Як показують дослідження як українських, так і міжнародних вчених, здатність громади до стійкості залежить від її можливостей адаптуватися до змін, ефективно використовувати наявні ресурси, а також правильно управляти ними. Важливими аспектами є активна участь мешканців у житті громади, розвиток лідерства та зміцнення соціального капіталу, що безпосередньо впливає на процеси адаптації в кризових умовах (Палатна & Семігіна, 2024).

Залучення населення до процесу прийняття рішень є ключовим фактором для підтримки високої якості життя громади, навіть в умовах криз. Активна участь громадян у вирішенні соціально значущих питань сприяє зміцненню соціальної згуртованості та стійкості. Це підтверджують результати досліджень (Лях et al., 2023), а також звіт Української Гельсінської спілки з прав людини (2024), який аналізує, як громади України адаптують свої соціальні й безпекові механізми для ефективного подолання викликів, пов'язаних із військовим конфліктом.

Проаналізовані дослідження (Купенко, 2022; Субашкевич & Шпагіна, 2022) засвідчують, стійкість громади неможлива без забезпечення безперервності надання життєво необхідних послуг під час криз, що виступає ключовим фактором адаптації в складних умовах. При цьому економічний розвиток через соціальне підприємництво може бути не тільки рушієм стабільності, але й забезпечувати підтримку психосоціального здоров'я населення, що важливо для загальної стійкості громади.

Але чи можна обмежувати стійкість громади лише економічними та соціальними аспектами? Виявляється, що стійкість, за міжнародними дослідженнями (Berkes & Ross, 2012, Norris et al., 2008) вимагає також глибшого підходу, який включає використання соціального капіталу, розвитку комунікації та ефективного лідерства на рівні громади. Така комплексність підходів до розуміння стійкості громади ставить важливе питання: чи достатньо лише окремо розглядати кожен аспект, чи має бути інтегрований підхід, який об'єднає економічну стабільність, соціальні зв'язки та ефективне управління? І якщо так, то як цей підхід можна реалізувати в умовах сучасних глобальних та локальних викликів?

Відповідь, ймовірно, полягає в розумінні стійкості не як одного стабільного стану, а як динамічного процесу, що включає постійну адаптацію, ефективну взаємодію соціальних та економічних систем і здатність громади реагувати на кризові ситуації через укріплення її ресурсів та соціальних механізмів. Це, у свою чергу, вимагає переосмислення освітніх підходів у професійній підготовці соціальних працівників, які повинні мати уміння та навички розвитку соціальної згуртованості, підтримки психоемоційного стану населення та формування адаптивних механізмів для громади. Такий підхід підкреслює необхідність інтеграції цих елементів у систему підготовки соціальних працівників, адже саме вони виконують ключову роль у забезпеченні добробуту громадян. Тому програми підготовки соціальних працівників мають включати модулі з управління ризиками, соціального лідерства, кризового менеджменту та громадської активності, що дозволить фахівцям ефективно реагувати на нові виклики та підтримувати громади в умовах нестабільності, сприяючи їхньому стійкому розвитку в довгостроковій перспективі.

І, можливо, мають також бути програми професійного розвитку для тих, хто вже працює в громадах, побудовані за сучасними принципами андрагогіки та гнучкого навчання (Семигіна, 2024; Semigina et al., 2024). Це цілком корелюється з досвідом з розвитку стійкості територіальних громад, який вивчала та впроваджувала організація Oxfam (Fuller & Lain, 2017; Jeans et al., 2017).

ВИСНОВКИ

Дослідження стійкості громади в контексті підготовки соціальних працівників підтверджує багатогранність цього явища, що охоплює економічні, соціальні, управлінські та психологічні аспекти. Адаптація до викликів і подолання криз залежить від розвитку людського, соціального та економічного капіталу, зокрема соціальних зв'язків, згуртованості, лідерства та участі громадян. Зокрема, важливу роль відіграють життєво необхідні послуги, економічна стійкість, підтримка психоемоційного стану населення та ефективне управління ресурсами.

Інтеграція цих знань про стійкість у професійну підготовку соціальних працівників є ключовим стратегічним напрямом розвитку соціальної сфери, що відповідає на виклики сучасності, особливо в умовах кризи. У цьому контексті освітні програми повинні охоплювати важливі компоненти, такі як згуртованість громади, кризовий менеджмент, фінансова грамотність та соціальне підприємництво. Важливим є також включення дисциплін із належної

комунікації та взаємодії з громадськістю, оскільки саме ефективне інформування та відкритий діалог підвищують довіру між мешканцями та соціальними службами.

Подальші дослідження повинні зосереджуватись на механізмах адаптації громад до кризових умов, оцінці ефективності наявних освітніх програм для соціальних працівників та розробці моделей співпраці між державними, громадськими та приватними організаціями та закладами вищої освіти. Такі ініціативи можуть сприяти обміну знаннями та досвідом щодо підвищення спроможності, самозарадності та стійкості українських громад у контексті національних та глобальних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

Купенко, О., ред. (2022). Гендерні аспекти соціальної стійкості територіальних громад (2022). Аналітичний звіт. Суми: СумДУ.

Лях, Т., Спіріна, Т., & Ковтун, Є. (2023). Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 53–60, <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>.

Овчаренко, Є. І., & Овчаренко, П. Є. (2024). Класифікація життєво важливих послуг у територіальній громаді в аспекті визначення заходів підвищення стійкості надавачів послуг. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, (2), 68-76.

Палатна, Д. & Семигіна, Т. (2024). *Згуртування громади: соціальний вимір*. Таллін: Teadmus.

Семигіна, Т. (2024). Мікрокваліфікації: нові горизонти педагогіки у динамічному світі. *The importance of pedagogy and psychology in the modern world* (pp. 200-222). Riga: Baltija Publishing.

Слозанська, Г. (2018). *Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи*. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка.

Столярик, О., & Семигіна, Т. (2024). Формування клієнтоцентрованих компетентностей у майбутніх соціальних працівників. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (13), <https://doi.org/10.5281/zenodo.14539979>

Столярик, О., & Семигіна, Т. (2025). Інтеграція компетентності самопіклування в освітні програми підготовки соціальних працівників: шлях до професійної стійкості. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (14), <https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816>

Українська Гельсінська спілка з прав людини (2024). *Вимір стійкості територіальних громад через оцінювання їхньої спроможності*. Київ: <https://www.helsinki.org.ua/publications/vymir-stiykosti-terytorialnykh-hromad-cherez-otsinku-ikh-spromozhnosti/>

Субашкевич, І. & Шпагіна, А. (2022). Дослідження соціально-психологічних настроїв українців у період війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*, Т. 33 (72), 2, 116-122.

Berkes, F., & Ross, H. (2012). Community Resilience: Toward an Integrated Approach. *Society & Natural Resources*, 26(1), 5–20. <https://doi.org/10.1080/08941920.2012.736605>

Biggs, J. (1996). Enhancing Teaching Through Constructive Alignment. *Higher Education*, 32(3), 347-364. <https://doi.org/10.1007/BF00138871>

Cox, R. S., & Perry, K. M. E. (2011). Like a fish out of water: Reconsidering disaster recovery and the role of place and social capital in community disaster resilience. *American journal of community psychology*, 48, 395-411. <https://doi.org/10.1007/s10464-011-9427-0>.

Fuller, R., & Lain, J. (2017). *Building Resilience: A meta-analysis of Oxfam's resilience Effectiveness Reviews*. <https://doi.org/10.21201/2017.9675>

Imperiale, A. J., & Vanclay, F. (2021). Conceptualizing community resilience and the social dimensions of risk to overcome barriers to disaster risk reduction and sustainable development. *Sustainable Development*, 29(5), 891-905. <https://doi.org/10.1002/sd.2182>

Jeans, H., Castillo, G. E., & Thomas, S. (2017). *Absorb, Adapt, Transform: Resilience capacities: guidelines and toolkits*. Oxford: Oxfam International. <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620178/gd-resilience-capacities-absorb-adapt-transform-250117-en.pdf?sequence=4>

Kendra, J. M., & Wachtendorf, T. (2007). Community innovation and disasters. *Handbook of disaster research*, 316-334. https://doi.org/10.1007/978-0-387-32353-4_18

Loboda, V., & Katernyak, I. (2024). Leveraging social entrepreneurship among Ukrainian refugees for resilient communities. *Visnyk of Lviv University. Series Pedagogics*, (40), 89-106. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.20>

Matarrita-Cascante, D., Trejos, B., Qin, H., Joo, D., & Debner, S. (2017). Conceptualizing community resilience: Revisiting conceptual distinctions. *Community Development*, 48(1), 105-123. <https://doi.org/10.1080/15575330.2016.1248458>

Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American journal of community psychology*, 41, 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>.

Patel, S. S., Rogers, M. B., Amlôt, R., & Rubin, G. J. (2017). What do we mean by 'community resilience'? A systematic literature review of how it is defined in the literature. *PLoS currents*, 9, ecurrents-dis. <https://doi.org/10.1371/currents.dis.db775aff25efc5ac4f0660ad9c9f7db2>

Rapaport, C., Hornik-Lurie, T., Cohen, O., Lahad, M., Leykin, D., & Aharonson-Daniel, L. (2018). The relationship between community type and community resilience. *International journal of disaster risk reduction*, 31, 470-477. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.05.020>

Robertson, T., Docherty, P., Millar, F., Ruck, A., & Engstrom, S. (2021). Theory and practice of building community resilience to extreme events. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 59, 102253. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102253>

Semigina, T., Slozanska, H. & Kokoiachuk, Y. (2024). Preparing adults to be community workers: what lessons should Ukrainian educators learn? In: Przeperski, J. & Baikady, R., eds. *The Routledge International Handbook of Social Work Teaching* (pp. 469-487). New York: Routledge.

Sharifi, A. (2016). A critical review of selected tools for assessing community resilience. *Ecological indicators*, 69, 629-647. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2016.05.023>

Sharifi, A. (2019). Resilient urban forms: A macro-scale analysis. *Cities*, 85, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.11.023>

Tariq, H., Pathirage, C., & Fernando, T. (2021). Measuring community disaster resilience at local levels: An adaptable resilience framework. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 62, 102358. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102358>

CONTEMPORARY VIEWS ON COMMUNITY RESILIENCE: LESSONS FOR PREPARING SOCIAL WORKERS

Olha STOLIARYK, PhD in Social Work, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine;

Abstract. *This article examines the integration of community resilience factors into the training system for social workers through a systemic approach encompassing adaptive relationships, learning, and development within socio-ecological systems. It explores the necessity of updating educational programs, mainly through interdisciplinarity, the development of practical skills, and the formation of competencies for effective crisis response.*

Based on literature analysis, the article defines community resilience through four key elements: community resources, the ability to adapt, absorb crisis impacts, and recover. It discusses the influences of social capital, leadership, institutional interaction, and economic diversification. Specifically, it analyzes factors identified by scholars that contribute to community resilience, such as self-organization, adaptive mechanisms, infrastructure development, and risk management.

Special attention is given to the development and substantiation of a list of key competencies for social workers necessary to ensure community resilience. The importance of including components in social work educational programs that promote the development of skills and abilities to assess local resources, implement crisis management, and foster social cohesion within the local territorial community is emphasised. The article underscores the role of social workers in enhancing community safety and well-being through the development of economic capacity, resource management, and support for the local population.

The conclusions highlight the need to adapt educational programs to contemporary challenges, particularly through the integration of modules on crisis response, community leadership, and strategic planning.

Keywords: *community resilience, professional training of social workers, social work education, social capital, crisis management.*

REFERENCES

Kupenko, O., ed. (2022). Gender aspects of social sustainability of territorial communities. Sumy: SumDU. [in Ukrainian]

Lyakh T., Spirina T. & Kovtun YE. (2023). Development of social cohesion of a territorial community. *Vvichlyvist'. Humanitas*, 3, 53–60, <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>. [in Ukrainian]

Ovcharenko, YE. I., & Ovcharenko, P. YE. (2024). Classification of vital services in a territorial community in terms of determining measures to increase the sustainability of service providers. *Bulletin of Poltava State Agrarian University. Series "Public Management and Administration"*, 2, 68-76. [in Ukrainian]

Palatna, D. & Semigina, T. (2024). *Community Cohesion: Social Dimension*. Tallinn: Teadmus. [in Ukrainian]

Semigina, T. (2024). Micro-credentials: New Horizons of Pedagogy in a Dynamic World. *The importance of pedagogy and psychology in the modern world* (pp. 200-222). Riga: Baltija Publishing. [in Ukrainian]

Slozanska, H. (2018). *Social Work in the Territorial Community: Theory, Models and Methods: Monograph*. Ternopil: TNPU imeni V. Hnatyuka, 382 p. [in Ukrainian]

Stoliaryk, O., & Semigina, T. (2025). Integration of Self-Care Competence into Educational Programs for Social Workers: The Path to Professional Sustainability. *Pedagogical Academy: scientific notes*, 14, <https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816> [in Ukrainian]

Stoliaryk, O., & Semigina, T. (2024). Formation of client-centered competencies in future social workers. *Pedagogical Academy: scientific notes*, 13, <https://doi.org/10.5281/zenodo.14539979> [in Ukrainian]

Subashkevych, I., Shpahina, A. (2022). Research on the socio-psychological moods of Ukrainians during the war. *Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Psychology*, 33 (72), 2, 116-122. [in Ukrainian]

Ukrainian Helsinki Human Rights Union (2024). Measurable sustainability of territorial communities through assessing their capacity. Kyiv. <https://www.helsinki.org.ua/publications/vymir-stiykosti-terytorialnykh-hromad-cherez-otsinku-ikh-spromozhnosti/> [in Ukrainian]

Berkes, F., & Ross, H. (2012). Community Resilience: Toward an Integrated Approach. *Society & Natural Resources*, 26(1), 5–20. <https://doi.org/10.1080/08941920.2012.736605>

Biggs, J. (1996). Enhancing Teaching Through Constructive Alignment. *Higher Education*, 32(3), 347-364. <https://doi.org/10.1007/BF00138871>

Cox, R. S., & Perry, K. M. E. (2011). Like a fish out of water: Reconsidering disaster recovery and the role of place and social capital in community disaster resilience. *American journal of community psychology*, 48, 395-411. <https://doi.org/10.1007/s10464-011-9427-0>.

Fuller, R., & Lain, J. (2017). *Building Resilience: A meta-analysis of Oxfam's resilience Effectiveness Reviews*. <https://doi.org/10.21201/2017.9675>

Imperiale, A. J., & Vanclay, F. (2021). Conceptualizing community resilience and the social dimensions of risk to overcome barriers to disaster risk reduction and sustainable development. *Sustainable Development*, 29(5), 891-905. <https://doi.org/10.1002/sd.2182>

Jeans, H., Castillo, G. E., & Thomas, S. (2017). *Absorb, Adapt, Transform: Resilience capacities: guidelines and toolkits*. Oxford: Oxfam International. <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620178/gd-resilience-capacities-absorb-adapt-transform-250117-en.pdf?sequence=4>

Kendra, J., & Wachtendorf, T. (2007). Community innovation and disasters. *Handbook of disaster research*, 316-334. https://doi.org/10.1007/978-0-387-32353-4_18

Loboda, V., & Katernyak, I. (2024). Leveraging social entrepreneurship among Ukrainian refugees for resilient communities. *Visnyk of Lviv University. Series Pedagogics*, 40, 89-106. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.20>

Matarrita-Cascante, D., Trejos, B., Qin, H., Joo, D., & Debner, S. (2017). Conceptualizing community resilience: Revisiting conceptual distinctions. *Community Development*, 48(1), 105-123. <https://doi.org/10.1080/15575330.2016.1248458>

Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American journal of community psychology*, 41, 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>.

Patel, S. S., Rogers, M. B., Amlôt, R., & Rubin, G. J. (2017). What do we mean by 'community resilience'? A systematic literature review of how it is defined in the literature. *PLoS currents*, 9, <https://doi.org/10.1371/currents.dis.db775aff25efc5ac4f0660ad9c9f7db2>

Rapaport, C., Hornik-Lurie, T., Cohen, O., Lahad, M., Leykin, D., & Aharonson-Daniel, L. (2018). The relationship between community type and community resilience. *International journal of disaster risk reduction*, 31, 470-477. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.05.020>

Robertson, T., Docherty, P., Millar, F., Ruck, A., & Engstrom, S. (2021). Theory and practice of building community resilience to extreme events. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 59, 102253, <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102253>

Semigina, T., Slozanska, H. & Kokoiachuk, Y. (2024). Preparing adults to be community workers: what lessons should Ukrainian educators learn? In: Przeperski, J. & Baikady, R., eds. *The Routledge International Handbook of Social Work Teaching* (pp. 469-487). New York: Routledge.

Sharifi, A. (2016). A critical review of selected tools for assessing community resilience. *Ecological indicators*, 69, 629-647. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2016.05.023>

Sharifi, A. (2019). Resilient urban forms: A macro-scale analysis. *Cities*, 85, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.11.023>

Tariq, H., Pathirage, C., & Fernando, T. (2021). Measuring community disaster resilience at local levels: An adaptable resilience framework. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 62, 102358. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102358>

Article history:

Received: Febuary 20, 2025

1st Revision: March 20, 2025

Accepted: March 30, 2025